

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งจัดเก็บไว้ในห้องพระองค์วรรณฯ 1 และ 2 ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยเป็นลำดับดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหนังสือหายาก การจัดตั้งห้องสมุดหนังสือหายาก การสะสมหนังสือหายาก ประวัติการพิมพ์ การใช้เอกสารทางประวัติศาสตร์ของนักประวัติศาสตร์ จากหนังสือ งานวิจัย บทความในวารสาร เอกสารและสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

2. ค้นคว้าประวัติการก่อตั้งสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ การดำเนินงาน กิจกรรมต่าง ๆ และงานด้านห้องสมุดของสมาคม จากบันทึกรายงานการประชุมของสยามสมาคม บทความในวารสาร และเอกสารสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

3. กำหนดขอบเขตหนังสือที่ใช้ในการวิจัย เพื่อคัดเลือกหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งจัดเก็บไว้ในห้องพระองค์วรรณฯ 1 และ 2 โดยไม่รวมเอกสารต้นฉบับตัวเขียน หนังสือฉบับถ่ายเอกสาร สิ่งพิมพ์ต่อเนื่องประเภทวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ จุลสาร สารานุกรม และแผนที่หายาก

4. สร้างเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล คือ เกณฑ์วิเคราะห์หนังสือหายาก โดยประมวลความรู้ที่ได้ศึกษาจากวิชาห้องสมุดหนังสือหายาก ในหลักสูตรปริญญาโทของภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และจากหนังสือ "Rare Book Librarianship" ของ Roderick Cave ตลอดจนค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสือ งานวิจัย บทความในวารสาร สารานุกรม และเอกสารสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวกับหนังสือหายาก และประวัติการพิมพ์ แล้วนำเกณฑ์ที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัยตรวจแก้ไข เกณฑ์วิเคราะห์หนังสือหายากที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสำหรับวิเคราะห์หนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคมได้แบ่งหนังสือหายากเป็น 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

4.1 หนังสือที่มีค่าด้านการพิมพ์ ประกอบด้วยหนังสือลักษณะดังนี้

4.1.1 หนังสือที่พิมพ์ขึ้นในต่างประเทศก่อนระยะพัฒนาการ 50 ปีแรกของการพิมพ์ในประเทศไทย ซึ่งอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2379-2430 (ค.ศ. 1836-1887) สำหรับพัฒนาการด้านการพิมพ์หนังสือของประเทศไทยได้รับมาจากชาวตะวันตก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา สันนิษฐานว่าประมาณสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชราว พ.ศ. 2205 (ค.ศ. 1662) มีคณะมิชชันนารีชาวฝรั่งเศสได้จัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นในประเทศไทย (ขจร สุขพานิช 2518: 22) โดยใช้ตัวพิมพ์อักษรโรมัน แต่ปัจจุบันไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนหลงเหลืออยู่ จึงไม่นับว่ามีโรงพิมพ์เกิดขึ้นในประเทศไทยสมัยนั้น แม้ไม่มีโรงพิมพ์ในประเทศไทยแต่บันทึกความรู้โดยชาวต่างประเทศที่เข้ามามีสัมพันธไมตรีกับประเทศไทยก็มีการจัดพิมพ์ขึ้นในโรงพิมพ์ต่างประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2371 (ค.ศ. 1828) ได้จัดพิมพ์หนังสือชื่อ Grammar of the Thai or Siamese Language แต่งโดย Captain James Low ที่โรงพิมพ์ The Baptist Mission Press ในเมือง Serampore ที่ Calcutta ความหนา 102 หน้า มีขนาดใหญ่กว่าหนังสือ 8 หน้ายกเล็กน้อย (กำธร สถิรกุล 2531: 195)

4.1.2 หนังสือที่พิมพ์ขึ้นในประเทศไทยในช่วงระยะ 80 ปีแรกของพัฒนาการด้านการพิมพ์ของประเทศไทย คือ ระหว่าง พ.ศ. 2379-2460 (ค.ศ. 1836-1917)

มิชชันนารีอเมริกันคณะต่าง ๆ ที่เข้ามาสอนศาสนาในไทย มีบทบาทด้านการพิมพ์ของไทยในระยะแรกเป็นอย่างมาก ประมาณ พ.ศ. 2378 (ค.ศ. 1835) William Dean มิชชันนารีคณะ American Baptist Board และ Dr. Dan Beach Bradley หรือหมอบรัดเลย์ มิชชันนารีคณะ American Board Commissioner for Foreign Missions (A.B.C.F.M.) และภรรยา นำตัวพิมพ์ไทยและแท่นพิมพ์เดินทางจากสิงคโปร์มาไทย และได้ตั้งโรงพิมพ์ชื่อ American Missionary Association Press อยู่ที่ตำบลปากคลอง บางกอกใหญ่ ภายหลังจากนั้นก็ยังมีโรงพิมพ์อื่น ๆ เกิดขึ้น เช่น โรงพิมพ์ของ Samuel John Smith หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า โรงพิมพ์หมอสมิธ ที่บางคอแหลม และโรงพิมพ์แมกพาร์แลนด์ เป็นต้น ระยะแรกโรงพิมพ์ส่วนใหญ่เป็นของชาวตะวันตก

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งโรงพิมพ์ของคนไทยขึ้นเป็นแห่งแรก ชื่อ โรงอักษรพิมพ์การ (อ่ำไพ จันทรจิระ 2515: 71 อ้างจากสมเด็จพระยาดำรง ราชานุภาพ 2464: 20)

4.1.3 หนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัด

หนังสือที่จัดพิมพ์ด้วยกระดาษอย่างดี ตัวพิมพ์ชนิดพิเศษ เย็บปกเข้าเล่มอย่างประณีต มีภาพประกอบสวยงาม จำนวนพิมพ์ไม่มากนัก เนื่องจากค่าใช้จ่ายสูงกว่า การพิมพ์หนังสือทั่วไป บางครั้งอาจจัดพิมพ์เพียง 10 ฉบับ หรือระหว่าง 200-500 ฉบับ แต่มักไม่เกิน 1,500 ฉบับ (Almagnò 1975: 184) หนังสือแต่ละฉบับจะมีข้อความซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ที่หน้าปกใน บอกรายละเอียดเกี่ยวกับคุณลักษณะพิเศษของหนังสือ เช่น วัตถุประสงค์ จำนวนฉบับที่พิมพ์จำกัด เลขที่ของแต่ละฉบับ อาจมีลายมือชื่อผู้แต่งหรือผู้จัดพิมพ์ รายละเอียดเหล่านี้ บางครั้งอาจทำเป็นประกาศนียบัตรรับรองหนังสือนั้น ๆ

หนังสือฉบับพิมพ์จำกัดอาจเป็นหนังสือที่พิมพ์เพิ่มเป็นพิเศษจากหนังสือเรื่องเดียวกันที่พิมพ์แบบธรรมดา โดยฉบับที่พิมพ์จำกัดจัดทำขึ้นสำหรับสมาชิกเท่านั้น เช่น ในต่างประเทศมีการตั้งเป็นชมรม คือ ชมรมการพิมพ์จำนวนจำกัด (The Limited Editions Club) ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 1929 หรือ The Rowfant Club ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 1892

การพิมพ์หนังสือจำนวนจำกัดในไทยมีลักษณะพิเศษ คือ นิยมพิมพ์หนังสือแจกเป็นของขวัญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานกุฐิน งานทำบุญ วันครบรอบอายุ งานวันรดน้ำสงกรานต์ งานวันขึ้นปีใหม่ งานฉลองยศ งานพระราชพิธีต่าง ๆ และงานศพ หนังสือที่พิมพ์แจกนี้มีลักษณะของการพิมพ์จำนวนจำกัด เพราะมีวัตถุประสงค์เพื่อแจกแก่ผู้ไปร่วมงาน ดังนั้น จึงไม่มีจำหน่ายตามร้านหนังสือทั่วไป (ปรากฏพิทย อิศรางกูร ณ อยุธยา 2530: 20)

4.1.4 หนังสือฉบับพิมพ์ครั้งแรก

หมายถึงงานเขียนที่ได้รับการจัดพิมพ์ต้นฉบับออกมาเป็นรูปเล่มของหนังสือเป็นครั้งแรก (Stokes 1972: 496) เนื่องจากการเขียนหนังสือเป็นการถ่ายทอดอารมณ์หรือบันทึกสภาพสังคม ค่านิยม วัฒนธรรม ความเชื่อถือ ชีวิตความเป็นอยู่ตามสภาพแท้จริงไว้ ดังนั้น เมื่อเวลาผ่านไป สังคมเปลี่ยนแปลงไป แต่ข้อความในหนังสือจะยังคงอยู่เป็นหลักฐานไม่เปลี่ยนแปลงไปด้วย (เกษม สุวรรณกุล 2517: 18-19) ลักษณะเช่นนี้ทำให้หนังสือที่พิมพ์ออกมาในครั้งแรกจึงเป็นการเสนอข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ประสบการณ์ หรือเจตนาแท้จริงที่สุดของผู้เขียน เพราะการแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาในฉบับพิมพ์ครั้งต่อ ๆ มาอาจไม่ใช่การแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาของหนังสือให้สมบูรณ์ขึ้นหมดทุกเรื่อง แต่อาจเป็นการบิดเบือนข้อเท็จจริงของเดิมก็ได้

4.2 หนังสือที่มีเนื้อหาเป็นที่กล่าวขวัญถึง ได้แก่ หนังสือที่มีลักษณะเด่นดังต่อไปนี้

4.2.1 หนังสือที่เป็นผลงานเพียงเรื่องเดียว หรือผลงานส่วนน้อยที่แตกต่างจากผลงานส่วนใหญ่ของนักเขียนผู้นั้น เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมไว้เป็นจำนวนมาก แต่พระราชนิพนธ์เรื่อง น้อยอินทเสน เป็นผลงานเรื่องเดียวที่มี 3 ภาษา ทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส ชื่อ The Earl of Claverhouse และ Le Duc d'Erretchagay ตามลำดับ (ม.ล.ปิ่น มาลากุล 2517: 19)

4.2.2 หนังสือที่เป็นงานเขียนประเภทบันทึกประสบการณ์การเดินทางและการสำรวจที่เกี่ยวกับแง่มุมต่าง ๆ ในด้านกายภาพและวัฒนธรรมของประเทศที่ผู้บันทึกเดินทางไป งานเขียนลักษณะนี้มีคุณค่าในฐานะที่เป็นหลักฐานร่วมสมัยที่บันทึกข้อมูลจำนวนมากเอาไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ศึกษา เพราะข้อมูลเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วแทบไม่มีบันทึกไว้ในหลักฐานของคนพื้นเมืองเลย ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลทางกายภาพ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติหรือข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมอื่น ๆ เป็นต้นว่า การประกอบอาชีพ ชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ โลกทรรศน์ พฤติกรรม การเมืองการปกครอง การจัดระเบียบทางสังคม และประวัติศาสตร์

เป็นต้น (เสฐียร พันธรัชนี และอัมพร ทีชะระ 2529: หน้าคำนำ โดยฉลอง สุนทรา-
วานิชย์) ตัวอย่างเช่น หนังสือ Temples and Elephants โดย Carl Bock ผู้ซึ่งเขียน
บันทึกการเดินทางและสำรวจเกี่ยวกับประเทศไทย ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่
ของคนไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 อย่างละเอียดทุกแง่มุมที่ผ่านเข้ามาในการเดินทาง

4.3 หนังสือที่มีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์หรือสภาพรูปเล่มสวยงาม ประกอบด้วย
หนังสือลักษณะดังนี้ คือ

4.3.1 หนังสือเก่าที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน โดยยังมีสภาพรูปเล่มดี
ส่วนประกอบต่าง ๆ ของหนังสือไม่ชำรุดเสียหายมาก เช่น มีกล่องบรรจุ มีใบหุ้มปก ปกนอก
แผนที่พับภายในเล่ม จำนวนหน้าครบ เนื้อความชัดเจนไม่เลอะเลือนให้อ่านได้ หรือถ้ามีการ
ซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงรูปเล่มก็ทำด้วยความประณีต เพื่อสงวนรักษาหนังสือให้อยู่ในสภาพดี เช่น
หนังสือปกอ่อน ซึ่งจะคงสภาพรูปเล่มให้สมบูรณ์ได้ยาก (อัมพร ทีชะระ 2527: 11)

4.3.2 หนังสือที่จัดพิมพ์อย่างประณีตสวยงาม มีการใช้วัสดุที่มีค่าใน
การจัดพิมพ์ เช่น หนัง แพร ไหม แผ่นเงิน แผ่นทอง การเย็บปกเข้าเล่มทำเป็นพิเศษ เช่น
ใช้งาช้างประดับเพชรพลอย เติทองเป็นลวดลายวิจิตร บางส่วนประดับด้วย แพร ไหม
โลหะต่าง ๆ (อัมพร ทีชะระ 2527: 11) มีการประดับตกแต่งหนังสือให้งดงาม โดยเน้น
การออกแบบให้งดงามประสานกลมกลืนสอดคล้องกับเนื้อหาของหนังสือ (Harrop 1971:
495) ในส่วนต่าง ๆ ที่หน้าหนังสือ เช่น อักษรแรกของชื่อบริเวณขอบหน้า ลวดลายหัวบทใน
หนังสือ ลวดลายที่พิมพ์ตอนจบเรื่อง โดยการนำวงสีทอง เงิน แดง น้ำเงิน พิมพ์เน้นที่ตัว
หนังสือหรือข้อความสำคัญ ส่วนในบริเวณเนื้อที่ว่างของหน้าอาจออกแบบลวดลายดอกไม้ประดับ
ประดาเป็นกรอบรอบเนื้อหา หรือใช้รูปวาดขนาดเล็ก อาจมีกรอบรูปหรือไม่มีกรอบก็ได้ประกอบ
ลงในส่วนเนื้อหาที่เป็นตัวหนังสือ หรือล้อมรอบตัวอักษรแรกของชื่อ บางที่เป็นเพียงภาพเขียนที่
ร่างอย่างหวัด แต่แฝงอารมณ์ขันเพื่อใช้ประกอบเนื้อหาเพียงสั้น ๆ แต่มีค่าเป็นที่มาสำคัญสำหรับ
การศึกษาพื้นหลังสภาพสังคมร่วมสมัยนั้น

4.3.3 หนังสือที่มีภาพประกอบที่มีคุณค่า บทบาทของภาพประกอบ
หนังสือ คือ เป็นสื่อสากลที่ทุกคนเห็นแล้วเข้าใจ ใช้แสดงข้อเท็จจริงของเรื่องราวต่าง ๆ

ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเพิ่มขึ้น (สุภานี กอสุวรรณศิริ 2531: 94) นักเขียนใช้ภาพประกอบเรื่องเพื่อเป็นหลักฐานประจักษ์พยานสำหรับอ้างอิงหรือช่วยดึงความสนใจ เพิ่มสาระให้แก่หนังสือ (ศักดิ์ ศิริพันธ์ 2525: 1) เช่น ภาพเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ ภาพโบราณสถาน โบราณวัตถุสำคัญ ภาพบุคคลสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นภาพประกอบที่ผู้เขียนวาดหรือถ่ายภาพด้วยตนเอง หรือภาพประกอบที่เป็นฝีมือจิตรกรที่มีชื่อเสียง ตลอดจนบุคคลสำคัญจะทำให้หนังสือนั้นมีค่ามาก (อัมพร ทีชะระ 2527: 12) เช่น หนังสือเรื่อง Travels in the Central Parts of Indo-China (Siam), Cambodia, and Laos During the Year 1858-1859 and 1860. โดย Henry Mouhot นักสำรวจและนักธรรมชาติวิทยาชาวฝรั่งเศส เป็นหนังสือที่มีภาพประกอบจำนวนมาก ทั้งรูปวาด รูปถ่าย และรูปสเกตซ์ (เอนก นาวิกมูล 2530: 110) ภาพประกอบหนังสือบางเล่มอาจถูกดึงออกจากเล่มสูญหายได้ง่าย ห้องสมุดต้องดูแลระวังเป็นพิเศษ นอกจากนี้ยังมีศิลปะภาพประกอบหนังสืออีกประเภท คือ ภาพวาดประกอบที่ขอบหนังสือ (Fore-edge painting) เป็นภาพเขียนที่ใช้ตกแต่งขอบหนังสือ เมื่อเปิดหนังสือไว้อย่างธรรมดาจะไม่เห็นชัดเจน จะเห็นรายละเอียดความประณีตงดงาม เมื่อเปิดหรือคลี่หน้ากระดาษให้ขอบหนังสือขยายกว้างออก การวาดภาพที่ขอบหนังสือเป็นงานที่ทำได้ยาก ผู้วาดต้องมีฝีมือ ประสบการณ์ ทั้งยังใช้เวลาและพิถีพิถันมาก (อัมพร ทีชะระ 2527: 12) หนังสือที่นิยมนำมาเขียนภาพประกอบที่ขอบ ส่วนใหญ่เป็นประเภททวินิพนธ์ของอังกฤษ คัมภีร์ไบเบิล หนังสือบทสวดมนต์ วรรณกรรมคลาสสิกของกรีกและละติน และหนังสือท่องเที่ยว (Skoog 1973: 7)

4.3.4 หนังสือที่มีขนาดและรูปลักษณ์แตกต่างจากหนังสือทั่วไป ปกติหนังสือโดยทั่วไปมีรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า คือ มีส่วนกว้าง ส่วนยาวของหน้า และส่วนหนาของเล่ม ซึ่งมีความสมดุลกันในความรู้สึกของคนอ่าน (กำธร สติรกุล 2531: 158-159) รูปลักษณ์ของหนังสือสามารถเปิดหน้าได้ 2 แบบ โดยจับด้านยาวของเล่มเปิดออก (Upright) และเปิดโดยจับด้านกว้างของเล่มออก (Oblong) หนังสือทั่วไปที่ต้องหยิบใช้ประจำมีขนาดความกว้างและความยาวของหน้าที่สมดุลกัน คือ เป็นอัตราส่วนระหว่าง 1 ต่อ 2 หรือ 3 ต่อ 4 เวลาเปิดหน้าหนังสือก็จะมีสมดุลกัน สำหรับความหนาของหนังสือถ้าไม่เกินครึ่งหนึ่งของความกว้างจะไม่เป็นผลต่อความรู้สึกว่าความหนาทำให้รูปลักษณ์หนังสือเปลี่ยนแปลง แต่ถ้าความหนาถึงครึ่งของความกว้างของเล่มหนังสือ จะมีผลทำให้มีสมดุลกันที่หน้าหนังสือ

ขนาดของหนังสือเกิดจากการพับกระดาษที่ใช้พิมพ์ หนังสือ
ทั่วไปที่ใช้กระดาษขนาดมาตรฐานจัดพิมพ์จะมีความกว้าง และความยาวของหน้า ดังนี้

หนังสือ 8 หน้ายก มีขนาดหน้ากระดาษ $7\frac{1}{2} \times 10\frac{1}{4}$ นิ้ว

หนังสือ 8 หน้ายกเล็ก มีขนาดหน้ากระดาษ $6 \times 8\frac{1}{2}$ นิ้ว

หนังสือ 16 หน้ายก มีขนาดหน้ากระดาษ $5 \times 7\frac{1}{4}$ นิ้ว

หนังสือ 32 หน้ายก มีขนาดหน้ากระดาษ $3\frac{1}{2} \times 5$ นิ้ว

(วัลลภ สวัสดิวัลลภ 2527: 271) หนังสือหายากที่มีรูปร่างและขนาดพิเศษต่างจากหนังสือ

ทั่วไป จะแสดงถึงการพิมพ์ในลักษณะของแปลกและแสดงฝีมือ เช่น หนังสือฉบับย่อส่วน

(Miniature edition) หรือหนังสือที่ขนาดใหญ่โตมาก ซึ่งมักจะเป็นหนังสือภาพจิตรกรรม

สถาปัตยกรรม หนังสือทางศิลปะ รวมทั้งหนังสือบางชนิดจะทำให้มีรูปร่างพิสดารต่างไปจาก

หนังสือทั่วไป เช่น หนังสือเด็กจะมีรูปร่างแปลกทำเป็นรูปสัตว์ ผลไม้ ทรงกลม ทั้งนี้เพื่อเรียก

ความสนใจ

4.4 หนังสือที่มีประวัติการครอบครอง

หมายถึงหนังสือที่มีหลักฐานปรากฏอยู่ในเล่มว่า เคยเป็นของผู้ใดมาก่อน
หรือเคยเป็นสมบัติของห้องสมุดใด ทั้งนี้เพราะในการวิจัยห้องสมุด ประวัติการครอบครองของ

หนังสือจัดเป็นข้อมูลอย่างหนึ่งของการพิจารณาเอกสารภายใน (Internal Critical)

(อัมพร ทีชะระ 2527: 13) หนังสือที่มีหลักฐานแสดงการครอบครองได้แก่

4.4.1 หนังสือที่มีภาพของผู้แต่ง หรือภาพเจ้าของหนังสืออยู่ในเล่ม
อาจเป็นภาพถ่ายหรือภาพวาดก็ได้ หนังสือบางเล่มนอกจากมีภาพแล้วยังเสนอชื่อประวัติย่อ ๆ
ของผู้แต่งหนังสือไว้ด้วย จะพิมพ์อยู่ที่ใบหุ้มปก หรือปกนอกของหนังสือก็ได้

4.4.2 หนังสือที่มีบรรณสิทธิ์ (Bookplate) คือ มีป้ายหรือตรา
ประทับ ที่มีรูปแบบและลวดลายต่าง ๆ อาจติดอยู่ที่ด้านในของปกหน้า หรือที่ใบรองปกของ
หนังสือ เพื่อระบุว่าผู้ใดหรือห้องสมุดใดเป็นเจ้าของหนังสือนั้น นอกจากเป็นบรรณสิทธิ์แล้ว
อาจพบคำภาษาละตินว่า Ex libris ซึ่งแปลว่า จากห้องสมุดของ... ต่อด้วยชื่อตราประจำ
ตัว หรือตราประจำตระกูลของผู้เป็นเจ้าของหนังสือ

สาเหตุที่มีการใช้ Bookplate สันนิษฐานว่าเป็นความต้องการของชาวยุโรปสมัยก่อนที่จะแสดงตราประจำตัว หรือตราประจำตระกูลของตนให้คนอื่นรู้จัก หรืออาจเกิดจากสัญชาตญาณของมนุษย์ ซึ่งต้องการจะเติมเนื้อที่ว่างในหนังสือให้เต็มด้วยรูปภาพที่สวยงามเหมาะสม ในประเทศไทยการใช้ Bookplate ไม่สู้จะแพร่หลายนัก ห้องสมุดในเมืองไทยนิยมประทับตราเพื่อแสดงกรรมสิทธิ์ในหน้ารหัสของหนังสือ ห้องสมุดที่เริ่มใช้ Bookplate ได้แก่ ห้องสมุดบริติช เคานซิล และกลุ่มบุคคลผู้เริ่มใช้ Bookplate ในประเทศไทย ได้แก่ พระบรมวงศานุวงศ์ที่เคยไปศึกษาต่างประเทศ ในสมัยรัชกาลที่ 5 และสนพระทัยในการรวบรวมหนังสือ เช่น กรมพระจันทบุรีนฤนาถ และกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน (อัมพร ทีชะระ 2527: 25-26)

4.3 หนังสือที่มีลายมือชื่อ หรือข้อความที่เจ้าของเดิมเขียนไว้ภายในเล่ม เช่น มีลายมือผู้แต่ง หรือเจ้าของเดิมลงชื่อกำกับไว้ มีลายมือชื่อผู้แต่ง เขียนมอบให้มิตรสหาย หรือเขียนมอบให้ห้องสมุด พร้อมทั้งลงชื่อ วัน เดือน ปี กำกับไว้ อาจเป็นหนังสือที่เจ้าของเดิมเขียนมอบให้ผู้อื่นอีกที หรือเจ้าของหนังสือนั้นบันทึก แก่ไข เพิ่มเติมข้อความหรือความคิดเห็นของตนเกี่ยวกับหนังสือเล่มนั้นไว้ในเล่ม เป็นต้น

5. สํารวจหนังสือหายากภาษาตะวันตกของห้องสมุดสยามสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่จัดเก็บไว้ในห้องพระองค์วรณฯ 1 และ 2

6. วิเคราะห์หนังสือหายากเหล่านั้นตามเกณฑ์วิเคราะห์ที่สร้างขึ้น

7. บันทึกรายละเอียดทางบรรณานุกรมของหนังสือหายากที่ใช้เป็นประชากรในการวิจัยโดยระบุถึง ชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง สถานที่พิมพ์ ปีที่พิมพ์ ภาษา เลขหมู่ในระบบทศนิยมของคิวอี้กับคุณลักษณะพิเศษของหนังสือหายากตามเกณฑ์ที่สร้างขึ้น เนื่องจากหนังสือหายากเล่มหนึ่งอาจมีลักษณะตามเกณฑ์ที่ใช้วิเคราะห์ได้มากกว่าหนึ่งประเภทและหนึ่งลักษณะ

8. นำข้อมูลรายละเอียดของหนังสือแต่ละเล่มมาขึ้นครอเยคะแนลงในการวิเคราะห์หนังสือหายาก แล้วรวมรอยคะแนนความถี่แต่ละรายการ นำมาหาค่าร้อยละ โดยใช้สูตร

$$P = \frac{f}{N} \times 100$$

P แทนค่าร้อยละ

f แทนค่าจำนวนความถี่ของแต่ละรายการ

N แทนค่าจำนวนหนังสือทั้งหมด

9. เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้โดยละเอียดในบทที่ 4